

JUNI 2026

Clingendael Barometer: Draagvlak voor Defensie

Meer veiligheid, maar tegen welke prijs?

Verplaatsingsoefening Defensie oktober 2020. © Defensie

1. Inleiding¹

‘Wij kiezen voor een krijgsmacht die afschrikt én kan doorbijten. Dat vraagt niet alleen om investeringen, maar vooral om een mentaliteitsverandering: van vredesdividend naar gevechtskracht’, aldus het coalitieakkoord 2026. De roep om een sterke Nederlandse krijgsmacht is de afgelopen jaren gegroeid.

Tegelijkertijd stelt het coalitieakkoord dat de NAVO de hoeksteen vormt van onze collectieve veiligheid, dat de samenwerking met EU-partners wordt versterkt en dat de afhankelijkheid van de Verenigde Staten wordt afgebouwd.

Defensie vervult haar taken in dienst van de samenleving, en kan dat alleen effectief doen wanneer hiervoor voldoende maatschappelijk draagvlak bestaat. Er wordt fors geïnvesteerd in de krijgsmacht, wat kan leiden tot bezuinigingen op andere beleidsterreinen, een toename van de staatsschuld en/of een verhoging

¹ De auteurs bedanken Bob Deen, Mark Elchardus en Monika Sie Dhian Ho voor hun peer review en Sasja Meijer en Jeroen van Lindert van Kieskompas voor de dataverzameling.

van de belastingdruk. Daarnaast neemt de krijgsmacht steeds meer fysieke ruimte in beslag (bijvoorbeeld om te oefenen) en doet zij een groter beroep op de Nederlandse bevolking om een bijdrage te leveren.

Deze Clingendael Barometer beantwoordt de vraag hoe groot het draagvlak is onder de Nederlanders voor de groeiende rol van Defensie. Om dit draagvlak onder de Nederlandse bevolking te meten heeft Instituut Clingendael tussen 13 en 21 april 2026 een representatief bevolkingsonderzoek uitgevoerd (N = 4269). Daarin staat de volgende vraag centraal: hoe kijken Nederlanders in een veranderende wereldorde naar de huidige krijgsmacht?

In dit rapport wordt eerst een beeld geschetst van de geopolitieke percepties van Nederlanders. Daarbij gaat het over percepties van bondgenootschappen en vijanden, bedreigingen voor de toekomst van de NAVO en over de vraag welke (militaire) samenwerkingsverbanden Nederlanders steunen. In het tweede deel gaat het om de percepties die Nederlanders hebben van Defensie. Zien Nederlanders de krijgsmacht als sterk genoeg en vinden zij Defensietaken belangrijk? Vervolgens wordt ingezoomd op de verschillende offers (financieel, in de leefruimte en persoonlijk) die het Nederlandse publiek zou willen brengen voor Defensie. Ten slotte wordt nader ingegaan op verschillende instrumenten van conflictbeslechting en preventie.

2. Nederlanders over de wereld

2.1 Stabiele relaties in Europa, veranderende blik op de VS

De wereld is snel aan het veranderen en de veiligheidssituatie voor Nederland verslechtert. Escalatie van conflicten in het Midden-Oosten en de voortdurende oorlog in Oekraïne illustreren de toegenomen geopolitieke onzekerheid en nijpendere veiligheidssituatie voor Nederland. In dit onderzoek is aan Nederlanders gevraagd welke landen zij beschouwen als bondgenoot, noodzakelijke partner, rivaal waarmee Nederland concurreert, of tegenstander waarmee Nederland in conflict is. Nederlanders zien Europese landen, zoals Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk

en Polen, als de voornaamste bondgenoten. Minder dan 3 procent ziet hen als rivalen of tegenstanders (zie figuur 1). Dit beeld komt overeen met eerdere peilingen: Europese landen werden in een Clingendael peiling uit 2022 al gezien als de meest behulpzame landen voor Nederland.²

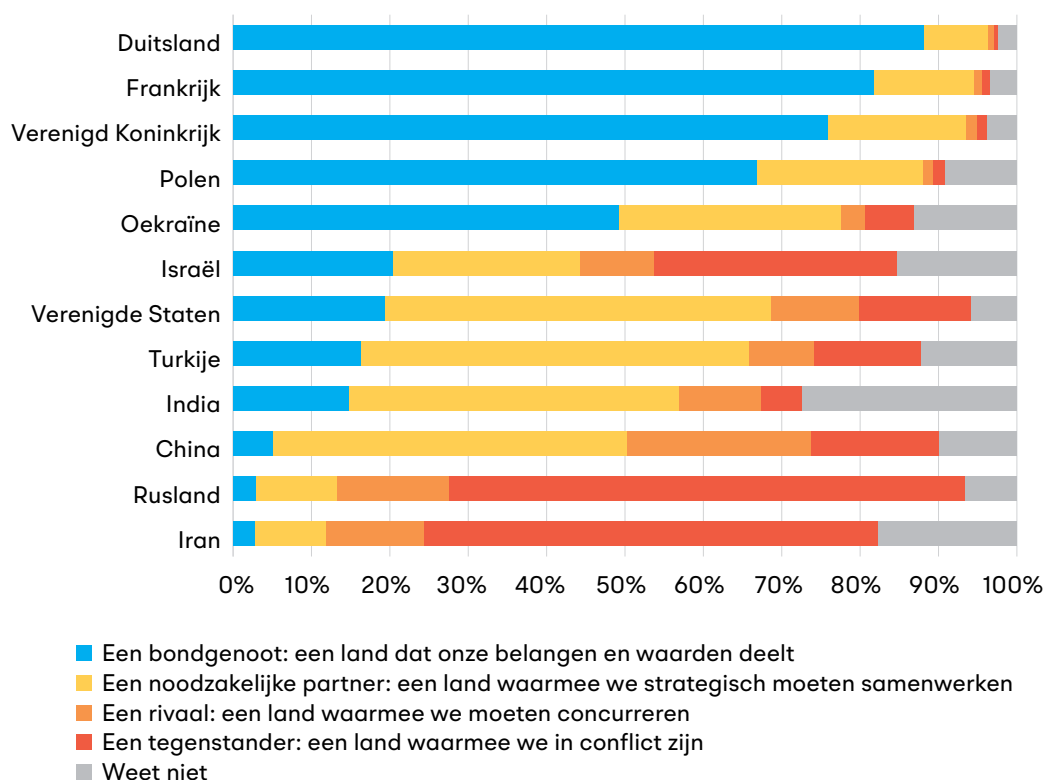
Ook de houding van Nederlanders ten opzichte van Oekraïne is overwegend positief: 49 procent ziet Oekraïne als bondgenoot en minder dan 10 procent ziet Oekraïne als rivaal of tegenstander. Deze uitkomsten sluiten aan bij eerder surveyonderzoek uit maart 2024, waarin het draagvlak voor Europese militaire steun voor Oekraïne in Nederland zeer groot was.³

In het vijandbeeld van de Nederlanders staan Iran en Rusland centraal (zie figuur 1). Het beeld van Rusland is daarmee redelijk stabiel gebleven in de afgelopen jaren. Uit eerder Clingendael onderzoek blijkt dat Nederlanders Rusland sinds 2022 als grootste bedreiging voor Nederland zien.⁴

De meeste Nederlanders zien China als noodzakelijke partner, net als India, Turkije en de Verenigde Staten. Over Israël is Nederland verdeeld (20% bondgenoot, 31% tegenstander en 24% noodzakelijke partner). Het beeld over de Verenigde Staten en Israël is door de jaren heen aan verandering onderhevig. In 2022 bleek uit onderzoek van Clingendael dat Nederlanders Israël en Oekraïne als ongeveer even behulpzaam beschouwden, terwijl de Verenigde Staten duidelijk hoger werden

-
2. Monika Sie Dhian Ho, Mark Elchardus, Christopher Houtkamp en Teun van der Laan, "[Tussen hoop en vrees: Bescherming van de gemeenschap en de-globalisering in het jaar van de Ruslandshok](#)", Instituut Clingendael, december 2022. De vraagstelling in de survey uit 2022 was: 'Acht u de volgende landen bedreigend of behulpzaam voor Nederland?'. In deze survey is de vraagstelling als volgt: 'Als u aan de onderstaande landen denkt, welke omschrijving past volgens u het best bij hun relatie met Nederland?'.
  3. Rem Korteweg, Christopher Houtkamp, Teun van der Laan, <https://www.clingendael.org/publication/separation-anxiety>, Instituut Clingendael, oktober 2024.
  4. Christopher Houtkamp, Teun van der Laan, Monika Sie Dhian Ho en Bob Deen, "[Ruslandbeeld van de Nederlanders kantelt en is minder gepolariseerd](#)", Instituut Clingendael, november 2022.

Figuur 1 Als u aan de onderstaande landen denkt, welke omschrijving past volgens u het best bij hun relatie met Nederland?

gewaardeerd.⁵ Inmiddels ziet maar een vijfde van de Nederlandse bevolking de VS (19%) en Israël (20%) als bondgenoot, terwijl dit voor Oekraïne 49 procent is.⁶ Internationaal vergelijkend onderzoek van Pew Research Center uit 2025 en 2026 liet ook al zien dat het aanzien van de VS en Israël aan het afnemen is in meerdere landen.⁷

2.2 Hoe veilig is Europa onder de NAVO?

Nederlanders zien verschillende dreigingen voor het NAVO-bondgenootschap. Meer dan de helft van de respondenten denkt dat Rusland een grote bedreiging vormt: 54 procent ziet Rusland als de grootste militaire dreiging en 44 procent denkt niet dat Europese landen een oorlog met Rusland zonder de Verenigde Staten zouden kunnen winnen (zie figuur 2).

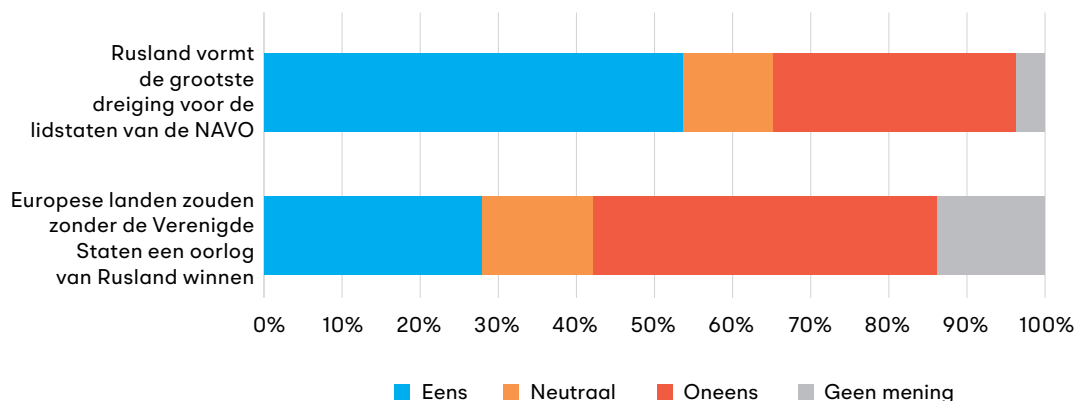
Een veel groter percentage (78%) denkt dat Nederland voor zijn militaire verdediging afhankelijk is van de VS (zie figuur 3). Dat aantal is door de jaren heen wel licht gedaald: in 2024 lag het percentage op 88%.

5 Monika Sie Dhian Ho, Mark Elchardus, Christopher Houtkamp en Teun van der Laan, "[Tussen hoop en vrees: Bescherming van de gemeenschap en de globalisering in het jaar van de Ruslandschok](#)", Instituut Clingendael, december 2022.

6 Uit een onderzoek van [ECFR](#) bleek dat de meeste Europeanen (51%) de VS nu zien als een noodzakelijke partner, en maar 22% als een bondgenoot, een visie die overeenkomt met de opvattingen van de Nederlandse bevolking zoals gepeild in deze survey.

7 In Nederland gebeurde dit zelfs met 19 procentpunt. Richard Wike, Jacob Poushter, Laura Silver en Janell Fetterolf, "[U.S. Image Declines in Many Nations Amid Low Confidence in Trump](#)", Pew Research Center, 11 juni 2025. Laura Silver en Laura Clancy, "[Most people across 36 countries have negative views of Israel and little confidence in Netanyahu](#)", Pew Research Center, 4 juni 2026.

Figuur 2 Europa, de NAVO en Rusland

Figuur 3 Hoe (on)afhankelijk is Nederland momenteel volgens u van de Verenigde Staten voor zijn militaire verdediging?

varieert van 65 en 64 procent onder D66-kiezers en GL-PvdA-kiezers tot 44 procent onder PVV-kiezers.⁸

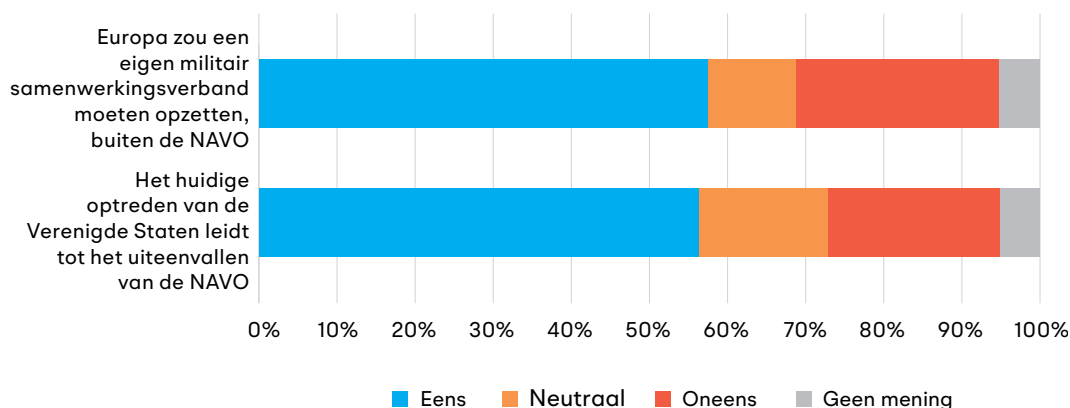
Naast dreigingspercepties is ook aan het Nederlandse publiek gevraagd of men vindt dat Europa een eigen militair samenwerkingsverband zou moeten opzetten (buiten de NAVO). Meer dan de helft van de Nederlanders (57%) spreekt zich uit vóór een dergelijk initiatief. Ook eerder gemeten opvattingen van Nederlanders wezen al op brede steun voor meer Europese samenwerking op het gebied van Defensie: in maart 2024 vond 82 procent van de Nederlanders dat de Europese defensie-industrie versterkt moest worden, terwijl 89 procent meer militaire samenwerking tussen Europese landen steunde.⁹

Een groot deel van de Nederlandse bevolking ziet de VS als een serieuze interne bedreiging voor de NAVO. Zo denkt 56 procent van de respondenten dat het huidige optreden van de VS kan leiden tot het uiteenvallen van het bondgenootschap (zie figuur 4). Over deze perceptie bestaat relatief weinig politieke verdeeldheid: binnen het electoraat van alle partijen onderschrijft een substantieel deel deze stelling. Het aandeel respondenten dat het eens is met de stelling

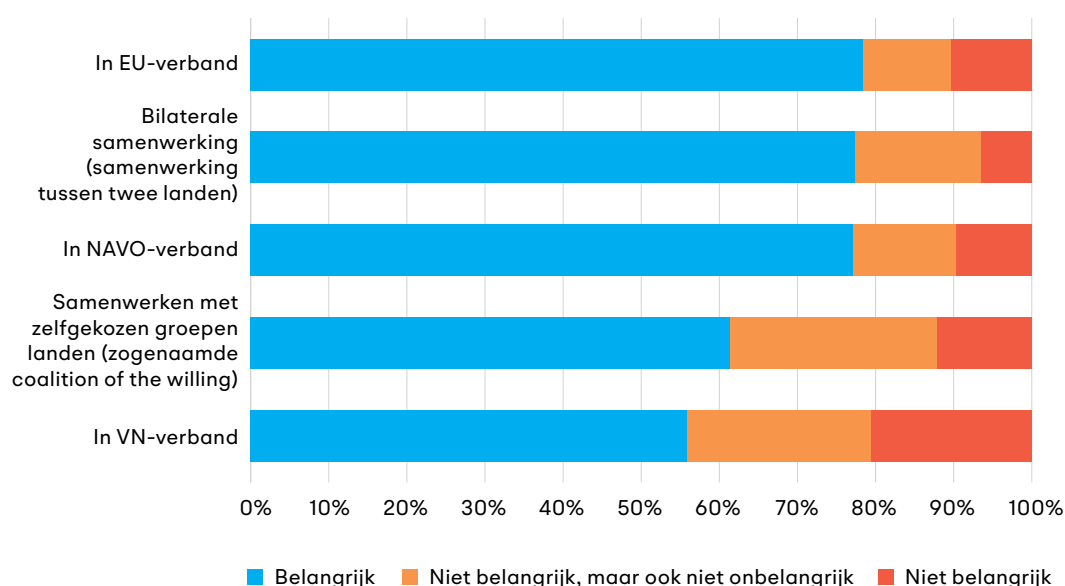
8 Alleen voor partijen met N > 100 kunnen algemene uitspraken worden gedaan, dus die worden besproken in de hoofdtekst. Dit betreft D66, PVV, VVD, GL-PvdA, CDA, JA21 en FvD. De resultaten voor de BBB, SGP, PvdD, CU en SP kunnen indicatief geïnterpreteerd worden en worden besproken in de voetnoten. DENK, Volt en 50Plus zijn niet representatief gemeten en worden dus niet besproken in de analyse. De term 'D66-stemmers' refereert aan respondenten die tijdens de verkiezingen in oktober 2025 op D66 hebben gestemd, niet aan respondenten die op het moment van de peiling op D66 zouden hebben gestemd. De SP (73%) en CU (70%) vrezen nog meer voor het uiteenvallen van de NAVO door het optreden van de VS, terwijl SGP-stemmers minder vrezen hiervoor (36%).

9 Monika Sie Dhian Ho, Mark Elchardus, Teun van der Laan, Christopher Houtkamp, Nienke Wessel en Babette van Giersbergen, "Europa moet meer soeverein worden", Instituut Clingendael, juni 2024.

Figuur 4 De toekomst van de NAVO

Figuur 5 Hoe belangrijk vindt u onderstaande samenwerkingsvormen voor de Nederlandse veiligheid?

2.3 Een militair zelfstandig Europa?

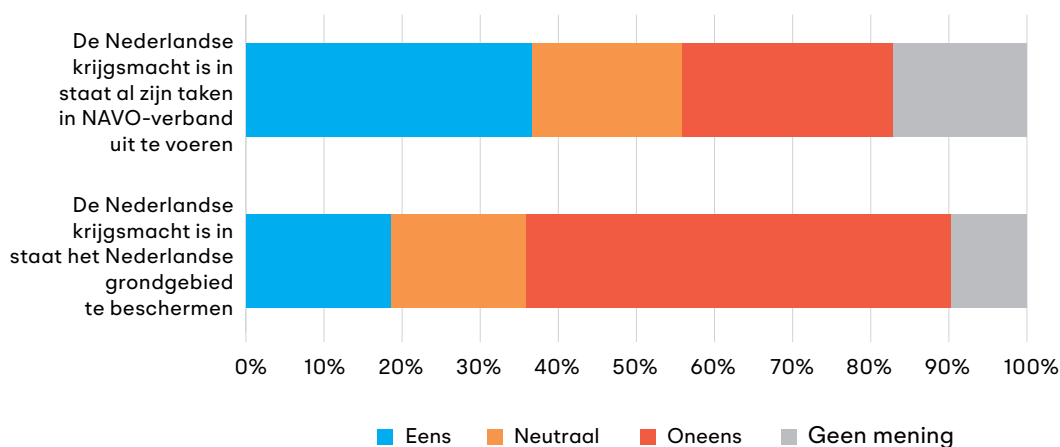
Uiteenlopende vormen van militaire samenwerking kunnen rekenen op brede maatschappelijke steun. Op de vraag hoe belangrijk verschillende vormen van militaire samenwerking worden gevonden, scoren EU-, bilaterale en NAVO-samenwerking allemaal vrijwel identiek en hoog (77-78%, zie figuur 5). Ook de andere opties, zoals samenwerkingen in *ad hoc* coalities, worden door een meerderheid gesteund. De Nederlandse bevolking lijkt daarmee pragmatisch naar de institutionele vormgeving van Europese veiligheid te kijken. De hoge scores voor alle vormen van samenwerking wijzen er ook op dat Nederlanders de krijgsmacht

nadrukkelijk zien opereren in internationaal verband in plaats van autonoom.

2.4 Nederland in de wereld

De resultaten van de barometer laten zien dat Nederlanders binnen Europa waarde hechten aan een aantal sterke bondgenoten, met name West-Europese landen. Tegelijkertijd bestaan er zorgen over de stabiliteit van de NAVO, vooral in relatie tot het huidige optreden van de Verenigde Staten, dat door veel Nederlanders wordt beschouwd als een interne bedreiging voor het bondgenootschap. Het belang dat Nederlanders hechten aan meer strategische onafhankelijkheid van de VS is sterk, een bevinding die aansluit

Figuur 6 Het door Nederlanders ingeschatte vermogen van de krijgsmacht

bij eerdere resultaten van de Clingendael barometer Tussen Hoop en Vrees uit 2026.¹⁰ Deze wens tot meer onafhankelijkheid staat evenwel onder spanning: veel Nederlanders twijfelen over het vermogen van de NAVO om zich zonder Amerikaanse betrokkenheid te verdedigen. Deze combinatie van zorg over Amerikaans veiligheidsbeleid én de gepercipieerde afhankelijkheid daarvan blijkt ook uit de wens van Nederlanders tot meer autonomie op het gebied van veiligheid. Deze autonomie komt met een prijs, in het volgende hoofdstuk wordt daar nader op ingegaan.

3 Nederlanders over Defensie

3.1 Kan de krijgsmacht Nederland en bondgenoten beschermen?

De eerste taak van Defensie is het beschermen van Nederlands en bondgenootschappelijk grondgebied.¹¹ Nederlanders maken zich zorgen over het vermogen van de krijgsmacht om hier invulling aan te geven. Zo denkt slechts 18 procent van de Nederlanders dat de krijgsmacht zelfstandig Nederlands grondgebied kan beschermen, terwijl meer dan de helft van

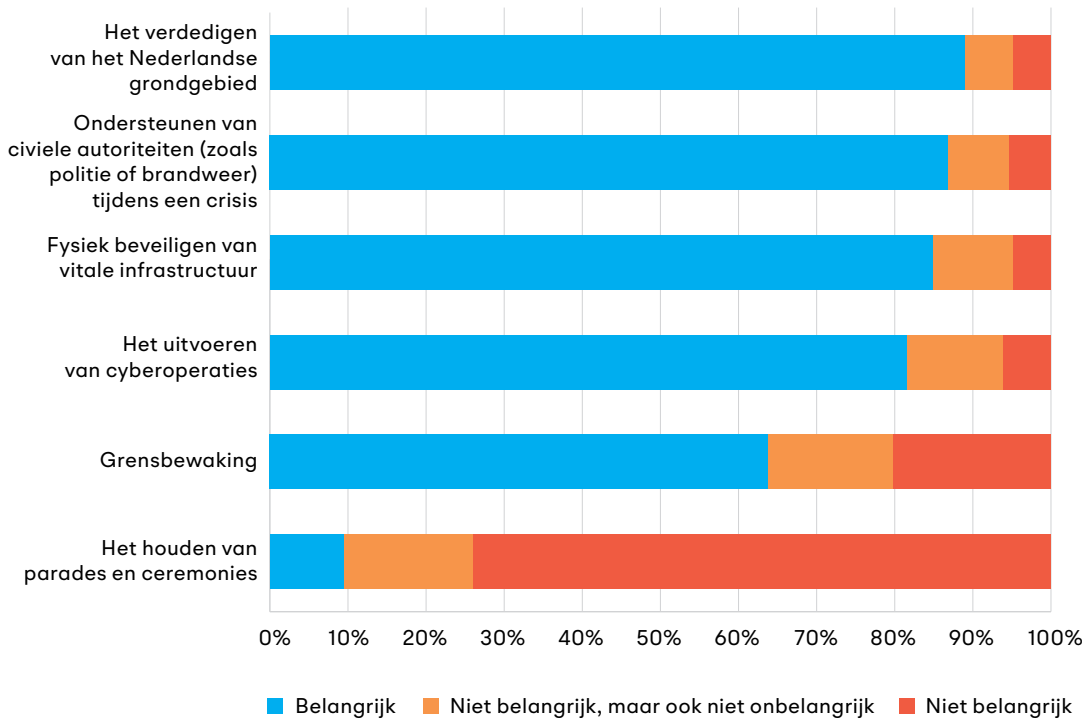
de Nederlanders denkt dat dit niet het geval is (zie figuur 6). Hoewel deze inschatting niet positief lijkt, past dit bij de manier waarop de Nederlandse krijgsmacht is ingericht: de Nederlandse krijgsmacht is operationeel verregaand geïntegreerd met bondgenoten, zoals de Koninklijke Landmacht met Duitsland, en de Koninklijke Marine met België en het Verenigd Koninkrijk. Bovendien is in de Nederlandse defensiestrategie afschrikking en territoriale verdediging nadrukkelijk gebaseerd op internationale allianties en collectieve verdedigingsverplichtingen, zoals het bekende artikel 5 van de NAVO, dat stelt dat een aanval op één bondgenoot telt als een aanval op allen.¹² Verder bleek uit de in paragraaf 2.3 genoemde resultaten dat Nederlanders voor hun veiligheid vooral vertrouwen op collectieve verdediging, in Europees of NAVO-verband.

10 Christopher Houtkamp, Monika Sie Dhian Ho, Nienke Wessel, Katrin Müller, Teun van der Laan en Mark Elchardus, [Tussen Hoop en Vrees: "het recht van de sterkste geldt en Nederland is er niet klaar voor"](#), Instituut Clingendael, juni 2026

11 ["Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden"](#), art. 97, lid 1.

12 Een situatie waarin Nederland zelfstandig en zonder steun van bondgenoten voor zijn eigen verdediging zou moeten instaan, geldt daarmee als zeer uitzonderlijk en onwaarschijnlijk. Een uitzondering hierop vormt de veiligheid van het Caribische deel van het Koninkrijk. Dit gebied valt onder de verantwoordelijkheid van Defensie, maar ligt buiten het verdragsgebied van de NAVO. Expliciete bondgenootschappelijke garanties voor het beschermen van dit gedeelte van het Koninkrijk zijn daarmee afwezig. Met oplopende spanningen in de regio van dit deel van het Koninkrijk wordt dit een steeds relevanter kwestie (zie daarvoor ook: [MAGA, Maduro en Monroe | Clingendael](#)). Deze barometer bevat echter geen specifieke metingen hiervoor.

Figuur 7 Hoe belangrijk vindt u dat Defensie deze binnenlandse taken vervult?

18 procent denkt dat de krijgsmacht zelfstandig Nederlands grondgebied kan verdedigen

Voor Europees Nederland vormt de NAVO de kern van het veiligheidsbeleid¹³, waarbij investeringen in de krijgsmacht grotendeels zijn gericht op het leveren van de capaciteiten waar het bondgenootschap om vraagt.¹⁴ Nederlanders is daarom gevraagd in hoeverre zij denken dat de krijgsmacht in staat is zijn taken binnen NAVO-verband uit te voeren. Ruim een derde van de bevolking (37%, zie figuur 6) acht de krijgsmacht daartoe in staat, terwijl iets meer dan een kwart denkt dat de krijgsmacht deze taken binnen NAVO-verband niet adequaat kan vervullen. De NAVO zelf is daar ook kritisch over. Deze kritische houding blijkt uit een openbare NAVO-analyse uit 2024, waarin staat dat Nederland vooruitgang boekt in het versterken van de krijgsmacht, maar nog niet volledig in staat is om invulling

te geven aan afgesproken NAVO-taken en capaciteitsdoelen.¹⁵

3.2 Hoe belangrijk zijn de verschillende activiteiten van de krijgsmacht?

Nederlanders beschouwen de meeste activiteiten die de krijgsmacht in binnen- en buitenland uitvoert als belangrijk. De kernactiviteiten van de krijgsmacht hebben brede steun vanuit de bevolking, zoals weergegeven in figuur 7. Hieronder valt het verdedigen van grondgebied, het ondersteunen van civiele autoriteiten, het beveiligen van grenzen en het uitvoeren van cyberoperaties.

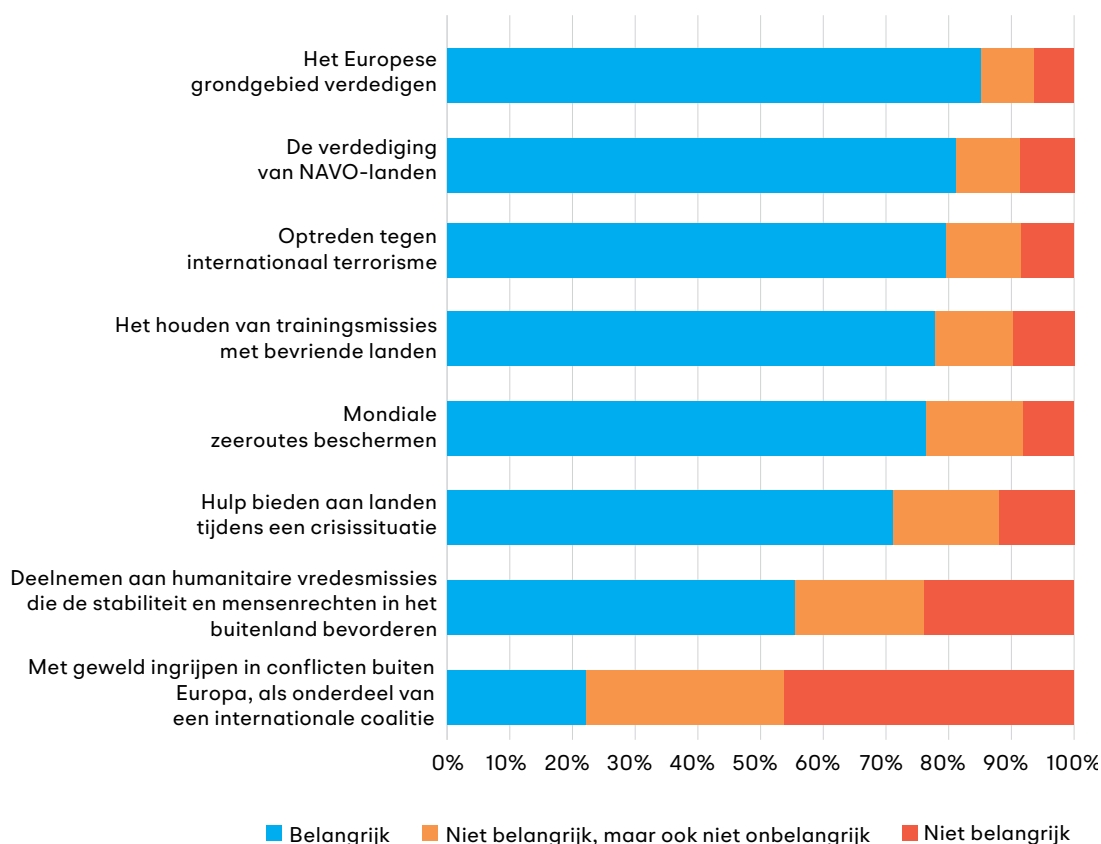
Ook met oog op het buitenland vinden Nederlanders verschillende taken en activiteiten van Defensie belangrijk, zie daarvoor figuur 8. Het verdedigen van bondgenoten, het optreden tegen terrorisme, het beschermen van zeeroutes en het helpen van landen in crisissituaties krijgen brede steun. Er is echter terughoudendheid

¹³ Ministerie van Defensie, "Defensienota 2024", september 2024.

¹⁴ NAVO, "NATO DEFENCE PLANNING CAPABILITY REVIEW 2023/2024 THE NETHERLANDS", juni 2024.

¹⁵ Ibid.

Figuur 8 Hoe belangrijk vindt u dat Defensie deze taken in het buitenland vervult?

als het gaat om het met geweld ingrijpen in conflicten buiten Europa, als onderdeel van een internationale coalitie.

Terwijl het vertrouwen in het vermogen van de krijgsmacht dus relatief laag is, worden de meeste taken en activiteiten in het binnen- en buitenland door het Nederlandse publiek wel als belangrijk ervaren. Dit gegeven illustreert de spanning tussen enerzijds de noodzaak die Nederlanders zien voor de activiteiten van de krijgsmacht en anderzijds het ingeschatte vermogen van de krijgsmacht om daar invulling aan te geven. Juist deze spanning roept de vraag op in hoeverre Nederlanders bereid zijn de krijgsmacht verder te versterken, zowel financieel als via persoonlijke betrokkenheid.

3.3 De financiering van Defensie

Zijn toenemende defensie-uitgaven gepast?

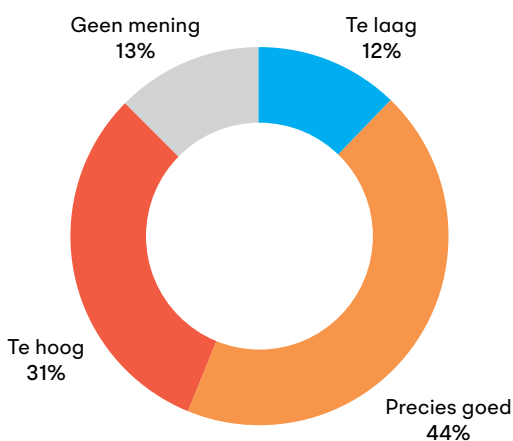
Tijdens de NAVO-top in juni 2025 in Den Haag hebben de regeringsleiders ingestemd met een structurele verhoging van de defensie-uitgaven: de NAVO-norm wordt verhoogd van 2 naar 5 procent van het bruto binnenlands product (bbp) in 2035. Daarvan moet 3,5 procent worden besteed aan directe militaire capaciteiten en 1,5 procent aan bredere investeringen ter versterking van de maatschappelijke weerbaarheid.¹⁶

Bijna de helft van de Nederlanders (44%) vindt de verhoging van de defensie-uitgaven passend (zie figuur 9). 12 procent vindt ze zelfs onvoldoende en zou het liefst de uitgaven nog verder verhogen. Daarmee spreekt een meerderheid van de Nederlanders expliciet steun uit voor

16 Ministerie van Defensie, [Verhoogde NAVO-norm officieel vastgelegd in Den Haag | Defensie.nl](#), juni 2025.

hogere investeringen in Defensie. Daar staat tegenover dat bijna een op de drie Nederlanders deze investeringen te hoog acht. Uitsplitsing van deze percepties naar politieke voorkeur laat zien dat GL-PvdA-, PVV-, JA21-, FvD- en niet-stemmers zich relatief het meest verzetten tegen de verhoogde defensie-uitgaven.¹⁷ Toch is er onder deze groepen, op FvD en niet-stemmers na, een meerderheid van de respondenten die de verhoging steunt. Voor de regeringspartijen geldt dat het grootste gedeelte van de kiezers (73 procent of hoger) deze verhoging als passend beschouwt. Zie figuur A in de Annex.

Figuur 9 Tijdens de NAVO-top in 2025 is afgesproken dat defensie-uitgaven worden verhoogd. Wat vindt u van deze 5%?

Wordt het geld goed besteed?

In het huidige coalitieakkoord worden er miljarden extra vrijgemaakt voor Defensie.¹⁸ In 2035 kan dit oplopen tot meer dan 52 miljard euro jaarlijks voor directe defensie-uitgaven, en meer dan 74 miljard jaarlijks inclusief de 1,5 procent weerbaarheid

17 Bij de PVV en JA21 is er relatief veel verdeeldheid over defensie-uitgaven: er is ook een relatief grote groep respondenten (PVV 21% en JA21 19%) die de defensieuitgaven te laag vinden. Het grootste deel van de achterbannen van de SP (67%) en PvdD (68%) zijn tegen de verhoging van het budget. De meeste kiezers van BBB (52%), SGP (60%) en CU (75%) vinden de verhoging precies goed.

18 NOS, "Coalitieakkoord: 19 miljard voor defensie, forse bezuinigingen op zorg, uitkeringen", januari 2026.

verhogende maatregelen.¹⁹ Bijna de helft van de Nederlanders (49%) geeft aan er geen vertrouwen in te hebben dat de overheid dit geld goed besteedt (zie figuur 10). Daartegenover staat 42 procent die hier wel vertrouwen in heeft, 9 procent heeft geen mening.

Een uitsplitsing naar politieke voorkeur laat zien dat stemmers van het CDA (71%), D66 (68%) en de VVD (64%) het meeste vertrouwen hebben in een goede besteding van defensiemiddelen. Daartegenover staat dat onder stemmers van FvD, PVV, JA21 en niet-stemmers weinig vertrouwen bestaat in de doelmatigheid van de bestedingen (zie figuur B in de Annex).²⁰

Meer bezuinigingen, belastingen of schulden?

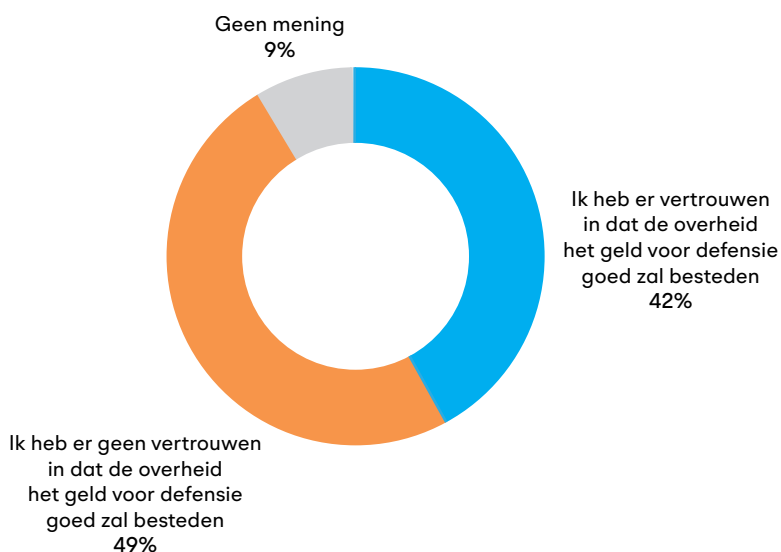
De verhoging van het defensiebudget kan betaald worden via bezuinigingen op andere overheidsuitgaven, verhoogde belastingen of toenemende staatsschuld. Een ruime meerderheid (87%) van de respondenten is tegen bezuinigingen op zorg en sociale zekerheid om toenemende defensie-uitgaven te financieren (zie figuur 11). Onder stemmers van de VVD (35%), JA21 (24%) en CDA (20%) bestaat hiervoor nog de meeste steun, maar het betreft bij geen enkele partij-aanhang een meerderheid.²¹ Ook het verhogen van de inkomstenbelasting is een weinig populair middel om toenemende defensie-uitgaven te bekostigen: onder stemmers van JA21, PVV en FVD ligt de afwijzing boven de

19 Dit getal is afhankelijk van verschillende macro-economische factoren zoals jaarlijkse economische groei. In een eerdere Clingendael-analyse wordt verwacht dat in 2035 52 miljard euro per jaar aan Defensie zal worden besteed, bij een uitgave van 3.5% van het BBP. Zie: Van den Berg en Verschoor, "Closing the Gap: Europe's Challenge to Rebuild Land Forces", Clingendael, 10 maart 2026

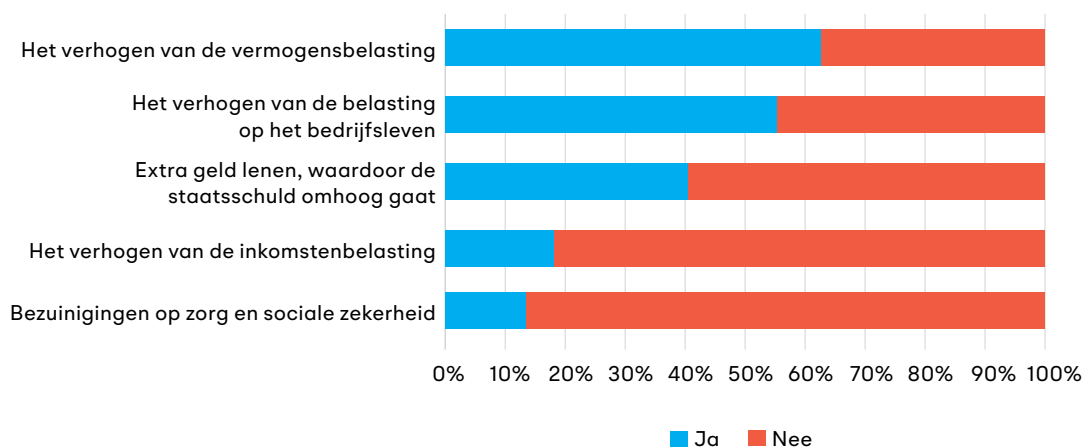
20 CU- (73%) en SGP-stemmers (50%) hebben relatief meer vertrouwen in de besteding van defensiegelden dan stemmers van de BBB (34%), PvdD (22%) en SP (15%).

21 Steun voor bezuinigingen op zorg en sociale zekerheid is er bij een klein deel van de SGP (24%) en vrijwel niet bij de BBB (90%), de CU (90%) en helemaal niet bij de PvdD (100%) en de SP (100%).

Figuur 10 De komende jaren gaat er meer overheidsbudget naar defensie. Welke onderstaande stelling ligt het dichtst bij uw eigen mening?

Figuur 11 Vindt u dat de volgende maatregelen genomen moeten worden om de NAVO-norm te halen?

90 procent, bij andere partijen tussen de 70 en 90% – zie hiervoor figuur 12.²²

Er is meer steun voor andere vormen van financiering, zoals het verhogen van de vermogensbelasting en het extra belasten van het bedrijfsleven. Deze gemiddelden maskeren echter duidelijke verschillen tussen kiezersgroepen: steun voor hogere bedrijfsbelastingen en de verhoging van de

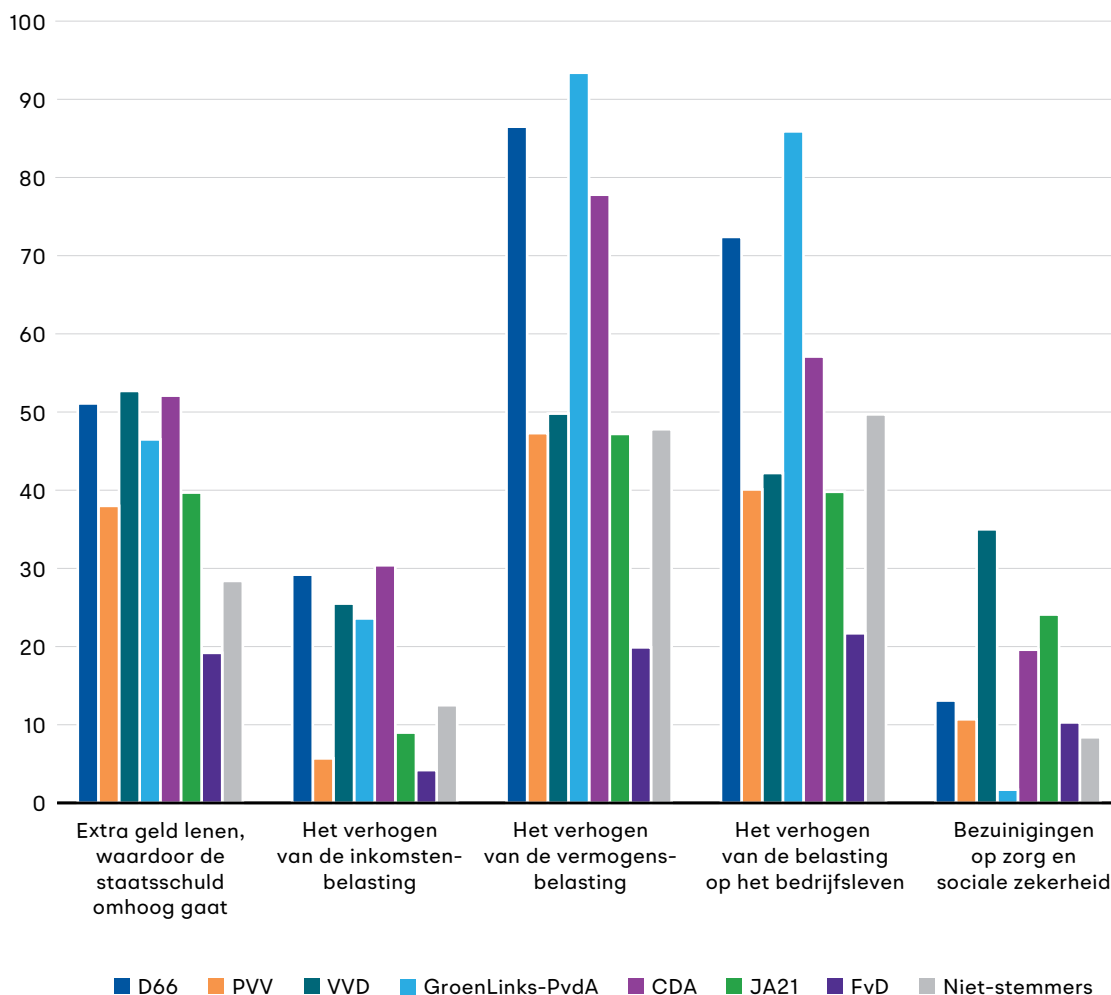
vermogensbelasting wordt vooral gesteund door kiezers van D66 en GroenLinks-PvdA en in mindere mate het CDA.²³

Samenvattend steunt meer dan de helft van de Nederlanders het verhoogde defensiebudget, maar heeft ook bijna de helft van de Nederlanders er geen vertrouwen in

²² Steun voor het verhogen van de inkomstenbelasting is er schrappen relatief meer bij de CU (29%), SGP (26%), en PvdD (20%) en minder bij de BBB (10%) en de SP (7%).

²³ Hogere bedrijfsbelastingen en de verhoging van de vermogensbelasting worden vooral gesteund door kiezers van CU, PvdD en SP en in minder mate de SGP. De meerderheid van BBB-stemmers is tegen een verhoging van belasting op het bedrijfsleven.

Figuur 12 Draagvlak voor verschillende maatregelen om toenemende defensie-uitgaven te financieren op basis van partijpolitieke voorkeur (% respondenten dat voor de maatregel is)

dat de overheid dit geld voor defensie goed zal besteden. Een ruime meerderheid vindt dat extra geld voor defensie niet uit bezuinigingen op de zorg en sociale zekerheid, of verhoging van de inkomstenbelasting mag komen.

3.4 Persoonlijke offers en bijdragen van de Nederlandse bevolking

Het versterken van defensie is niet alleen een taak van defensie en de bredere overheid, ook actieve steun van de bevolking is hiervoor van belang. In het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie²⁴ staat dat de krijgsmacht meer ruimte nodig heeft om te groeien en te oefenen.

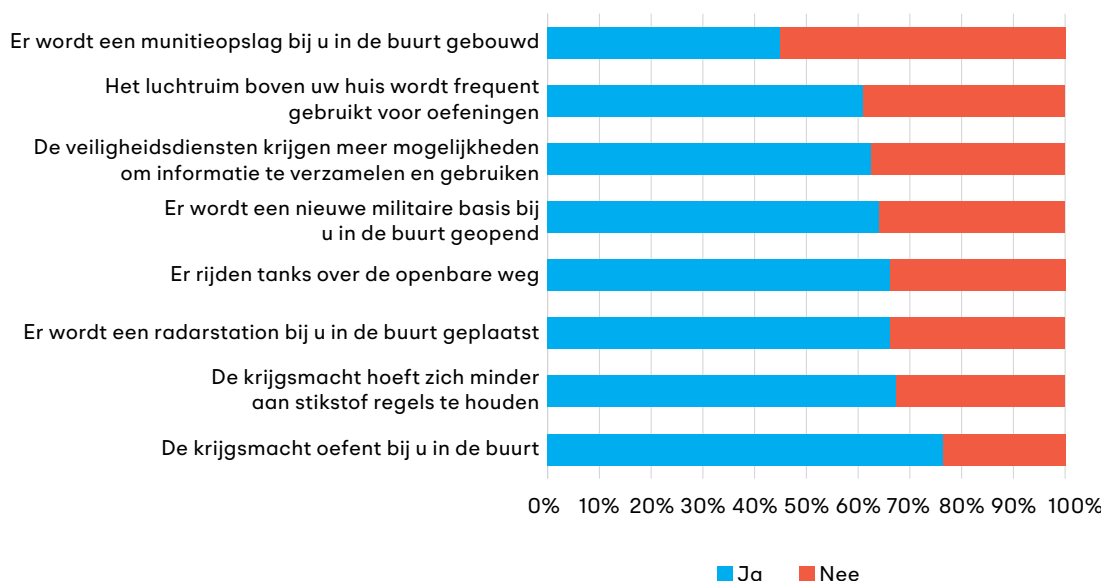
Hieronder valt bijvoorbeeld het openen van nieuwe munitiedepots, waarover naast draagvlak ook zorgen bestaan in de hiervoor beoogde gemeentes.²⁵ Verder nemen de oefenterreinen van Defensie veel ruimte in beslag. Nederland is dichtbevolkt, waardoor het onvermijdelijk is dat de oefeningen plaatsvinden in of in de buurt van bewoonde gebieden. Het is aannemelijk dat burgers steeds meer geconfronteerd zullen worden met de krijgsmacht in hun omgeving, wanneer zowel de frequentie als de schaal van de oefeningen toeneemt.²⁶

24 Ministerie van Defensie, "Nationaal Programma Ruimte voor Defensie", december 2025.

25 Angelique Rondhuis, "Zo reageert Staphorst op uitbreiding munitiedepot: 'Gemeente heeft beslist zonder inspraak'", Algemeen Dagblad, mei 2025.

26 Evert Brouwer, "10 Natresbataljon laat zich zien", Defensiekrant 26, 18 juli 2023.

Figuur 13 Vindt u het goed als deze maatregelen worden genomen?

Aan het Nederlandse publiek zijn verschillende vragen voorgelegd die voortvloeien uit de groei van de krijgsmacht en de impact daarvan op de leefruimte (zie figuur 13).²⁷ Uit de resultaten blijkt dat naarmate de impact van een oefenende en groeiende krijgsmacht tastbaarder en zichtbaarder wordt in de eigen leefomgeving, de steun van burgers beperkt afneemt. Zo steunt 76 procent van de Nederlanders een oefenende krijgsmacht in de buurt. Concretere plannen zoals het rijden over de openbare weg en het frequent gebruiken van het luchtruim krijgen steun van respectievelijk 66 en 61 procent van de bevolking. Niettemin steunt in alle gevallen een meerderheid van de bevolking de genoemde activiteiten, met uitzondering van het bouwen van een munitieopslag.

De meerderheid van Nederland steunt een maatschappelijke dienstplicht

Steun voor de dienstplicht

Voor de verdediging van Nederland is het essentieel dat Nederlanders een bijdrage willen leveren aan defensie, aldus de Defensienota

2024.²⁸ Onderdeel van een sterke krijgsmacht zijn voldoende militairen, reservisten en mensen werkzaam in civiele functies. De huidige ambitie van de overheid is om uit te breiden naar 200.000 mensen die werkzaam zijn bij Defensie – dit gaat om militairen, reservisten én burgermedewerkers.²⁹ Eén manier om genoeg mensen actief te laten dienen in de krijgsmacht is door een heractivering van de opkomstplicht. De dienstplicht bestaat officieel in Nederland voor mensen van 17 tot 45 jaar, maar sinds 1997 worden dienstplichtigen niet meer opgeroepen.³⁰ Slechts 20 procent van de Nederlanders vindt dat de dienstplicht opnieuw moet worden geactiveerd, zie figuur 14. Het grootste gedeelte van het Nederlandse publiek, 61 procent, steunt echter wel het idee van een maatschappelijke dienstplicht waarbij men zelf kan kiezen tussen dienen bij de krijgsmacht en een maatschappelijke functie. Bijna een op de vijf (18%) Nederlanders is tegen de heractivering van enige vorm van dienstplicht.

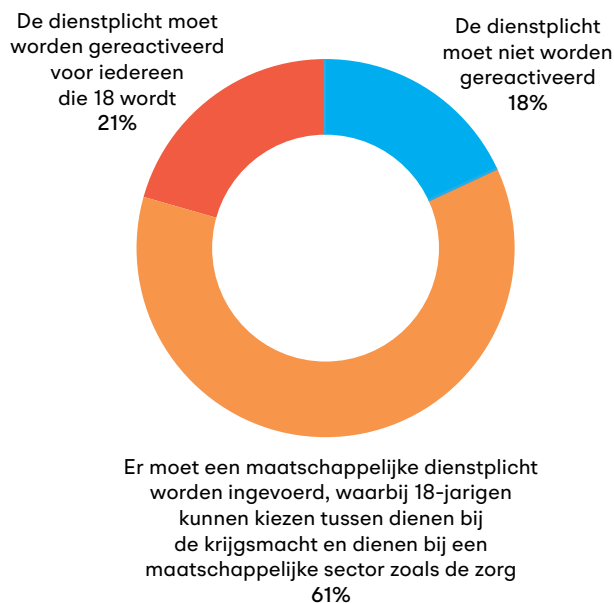
27 Data zijn verzameld na de grote brand op het militaire terrein op de Veluwe.

28 Ministerie van Defensie, "Defensienota 2024", september 2024

29 Rijksoverheid, "[Meer defensiepersoneel in 2030](#)".

30 Rijksoverheid, "[Dienstplicht](#)".

Figuur 14 Een manier om genoeg mensen voor de krijgsmacht te krijgen is de heractivering van de dienstplicht. Met welke van de volgende uitspraken bent u het meest eens?

Voor elke politieke partij, op FvD na, is de grootste groep respondenten voorstander van een maatschappelijke dienstplicht. Steun voor het heractiveren van de dienstplicht is het grootst onder de PVV (40%), JA21 (31%), de VVD (27%) en het CDA (22%).³¹ De helft van de FvD-stemmers (51%) wil helemaal geen dienstplicht. Zie figuur C in de Annex. Er is weinig verschil in steun voor de maatschappelijke dienstplicht tussen jongeren en ouderen. Wel willen veel minder jongeren (9%) dan ouderen (28%) dat de dienstplicht wordt geheractiveerd. Zie figuur D in de Annex.

Ouderen zijn een groter voorstander van de reactivering van de dienstplicht dan jongeren

Gevechtsbereidheid voor Nederland en bondgenoten

Nederlanders is daarnaast gevraagd of zij zélf bereid zijn te vechten voor de verdediging van Nederland, van EU-landen en van NAVO-landen (zie figuur 15).

31 Steun voor heractivering van de dienstplicht is relatief groter onder BBB-stemmers (30%) dan onder stemmers van de SGP (23%), CU (17%), SP (6%) en PvdD (2%).

Bijna de helft van de Nederlanders is bereid te vechten voor de verdediging van Nederland. Ongeveer 20 procent geeft aan dit niet te weten.

Deze cijfers zijn ongeveer gelijk aan de uitkomsten van eerder Clingendael-onderzoek van twee jaar geleden.³² De animo om te vechten voor de verdediging van andere EU-landen staat op iets meer dan 23 procent. Dit is daarmee licht gedaald tegenover de peilingen van 2024, waar dit percentage 27 procent was. Slechts 18 procent van de Nederlanders geeft aan te willen vechten voor de verdediging van NAVO-landen.

Er zijn geen noemenswaardige verschillen tussen de leeftijdscategorieën: de percentages liggen voor alle groepen tussen de 43 en 50% (zie figuur E in de Annex). FvD, GL-PvdA en niet-stemmers zijn relatief het minst vaak bereid te vechten voor de verdediging van Nederland, terwijl JA21 en VVD-stemmers dat het meest zijn (zie figuur F in de Annex).³³

3.5 Oorlog als enige optie?

Het veiligheidsdilemma

Het uitgangspunt achter het verhogen van de NAVO-norm is dat sterkere militaire capaciteiten bijdragen aan afschrikking en dat daarmee oorlog wordt voorkomen.³⁴ Het grootste gedeelte van de Nederlanders steunt deze gedachte: 72 procent geeft aan dat hogere defensie-uitgaven bijdragen aan meer afschrikking en daarmee het voorkomen van oorlog (zie figuur 16). 28 procent denkt daar anders over, en ziet dat hogere defensie uitgaven de kans op oorlog juist vergroten. Bekeken vanuit politieke voorkeur betreft deze groep voornamelijk stemmers van FvD (59%) en in mindere mate niet-stemmers (45%) en GL-PvdA (36%)-stemmers.³⁵ Zie figuur G in de Annex.

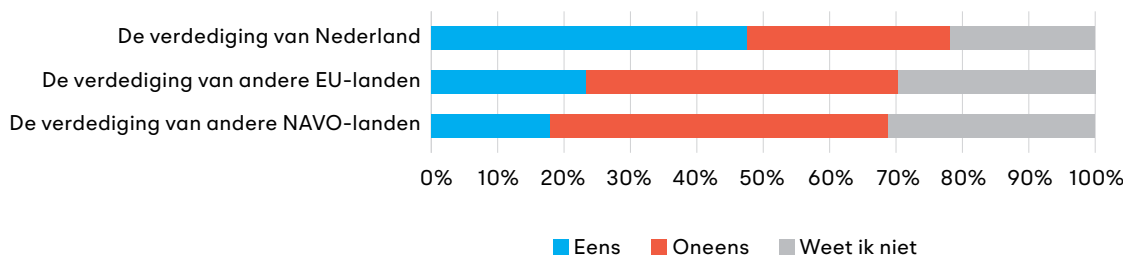
32 Monika Sie Dhian Ho, Mark Elchardus, Teun van der Laan, Christopher Houtkamp, Nienke Wessel en Babette van Giersbergen, "Europa moet meer soeverein worden", Instituut Clingendael, juni 2024.

33 Bij de andere oppositiepartijen ligt de bereidheid om te vechten voor de verdediging van Nederland op ongeveer 50 procent, behalve bij de PvdD (17%).

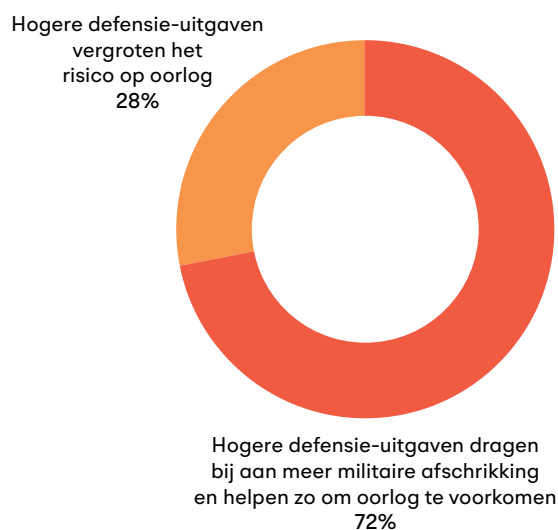
34 Commandant der Strijdkrachten Onno Eichelsheim, "Oorlog voorkomen door geloofwaardige afschrikking", juni 2025.

35 De meerderheid van stemmers van SP (64%) en PvdD (59%) meent dat hogere defensie-uitgaven het risico op oorlog vergroten. De meerderheid van de stemmers van BBB (83%), SGP (83%) en CU (85%) meent dat hogere defensie-uitgaven bijdragen aan militaire afschrikking.

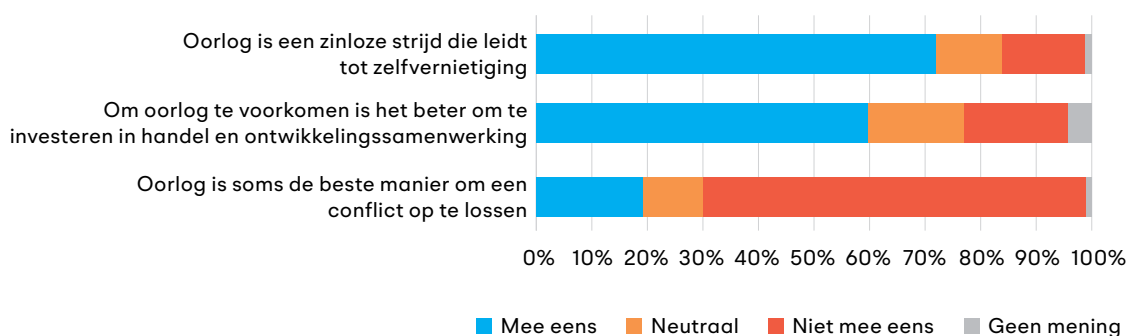
Figuur 15 Ik ben bereid te vechten voor ...

Figuur 16 Defensie-uitgaven en oorlog: Welke onderstaande stelling ligt het dichtst bij uw eigen mening?

Figuur 17 Conflictbeslechting en oorlog

60% wil investeren in handel en ontwikkelingssamenwerking om oorlog te voorkomen

Conflictbeslechting door oorlog

Hoe kijken Nederlanders aan tegen oorlog als manier om conflicten op te lossen? 19 procent van de Nederlanders is het ermee eens dat oorlog soms de beste manier is om een conflict op te lossen (zie figuur 17). 72 procent van de

Nederlanders denkt dat oorlog een zinloze strijd is die leidt tot zelfvernietiging. Meer dan de helft van de Nederlanders (60%) geeft aan dat men oorlog beter kan voorkomen door te investeren in handel en ontwikkelingssamenwerking.

4. Conclusies

Nederlanders erkennen het belang van Defensie in een veranderende en meer onzekere wereldorde, maar zijn ook uitgesproken over

welke maatschappelijke en financiële prijs daarvoor acceptabel is. Draagvlak voor Defensie is breed aanwezig maar niet onvoorwaardelijk: Nederlanders zijn weliswaar bereid fors te investeren in defensie, maar twijfelen aan het vermogen van de overheid dit geld goed te besteden, en willen niet dat hogere defensie-uitgaven worden gefinancierd via bezuinigingen op sociale zekerheid en de zorg of via verhoging van de belastingen.

1. Het idee van internationale samenwerking geniet veel draagvlak

Nederlanders hechten sterk aan internationale samenwerking en collectieve veiligheid. Europese bondgenoten, zoals Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Polen, worden breed gezien als bondgenoten. Ook internationale samenwerkingsverbanden, zoals de EU, de NAVO en bilaterale defensiesamenwerking tussen landen, kunnen rekenen op brede maatschappelijke steun.

2. De perceptie over de VS is veranderd

Tegelijkertijd laat de barometer zien dat de relatie met de Verenigde Staten fundamenteel is veranderd. De VS wordt door veel Nederlanders gezien als een noodzakelijke partner, niet meer als een vanzelfsprekende bondgenoot. Ook India, China en Turkije worden door Nederlanders voornamelijk gezien als noodzakelijke partners. Dat de Verenigde Staten in dezelfde categorie is terechtgekomen, illustreert hoe de status van de VS in de perceptie van de Nederlandse bevolking is veranderd. Een meerderheid van de Nederlanders vindt ook dat het huidige Amerikaanse beleid kan leiden tot het uiteenvallen van de NAVO. Deze combinatie van afhankelijkheid én wantrouwen verklaart waarom veel Nederlanders tegelijkertijd voorstander zijn van meer Europese militaire zelfstandigheid en versterkte Europese defensiesamenwerking.

3. Steun voor Defensie, zorgen over de doelmatigheid van uitgaven

Binnen de samenleving bestaat ruim draagvlak voor de taken en activiteiten van Defensie, zowel uitgevoerd nationaal als internationaal. Nederlanders zijn echter terughoudend over een meer assertieve militaire rol, zoals het met geweld ingrijpen in buitenlandse conflicten. Daarnaast bestaan er duidelijke zorgen over het vermogen van de krijgsmacht om haar taken effectief uit te voeren en over de doelmatigheid van de extra defensie-investeringen. Hoewel verhoogde defensie-uitgaven op breed draagvlak kunnen rekenen, is het vertrouwen beperkt dat de overheid deze middelen effectief en doelmatig zal besteden. De manier waarop de verhoogde uitgaven bekostigd dienen te worden, verdeelt de Nederlanders: verhogingen van de vermogensbelasting en het extra belasten van het bedrijfsleven kunnen rekenen op een kleine meerderheid. Stevige consensus bestaat er over de terreinen waar niet op bezuinigd mag worden: zorg en sociale zekerheid.³⁶

4. Steun voor een maatschappelijke dienstplicht, niet voor een militaire variant

Er bestaat veel steun voor een brede maatschappelijke dienstplicht, in tegenstelling tot een uitsluitend militaire dienstplicht. Nederlanders lijken daarmee een verplichte bijdrage aan de samenleving acceptabeler te vinden dan een verplichte militaire inzet. Tegelijkertijd geeft een aanzienlijk deel van de Nederlanders aan niet bereid te zijn te vechten voor de verdediging Nederland, of daarover te twijfelen. Waar Nederlanders internationale samenwerkingsverbanden als erg belangrijk beschouwen, is hun persoonlijke bereidheid om daarvoor te vechten aanzienlijk lager, gemiddeld is slechts 20 procent daartoe bereid. Nominaal gaat dit echter nog steeds om grote aantallen Nederlanders die bereid

---

³⁶ [Aan de slag - Coalitieakkoord 2026-2030 | Kabinetsformatie](#)

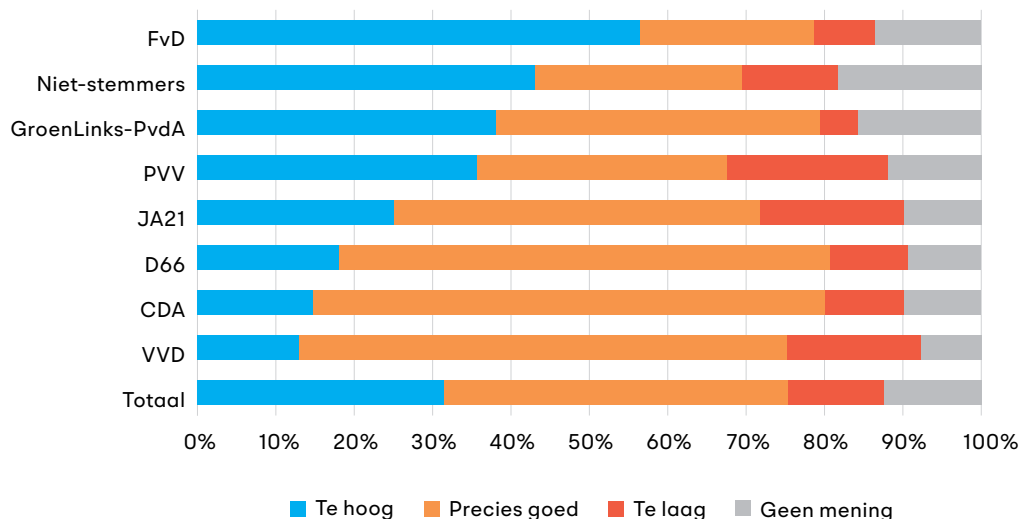
zijn zich actief in te zetten voor de verdediging van Nederland en bondgenoten. Dit geheel laat zien dat maatschappelijk draagvlak voor Defensie en veiligheid ruim aanwezig is en vaak samenhangt met bredere vormen van maatschappelijke bijdragen en collectieve weerbaarheid.

5. Veiligheid is meer dan defensie

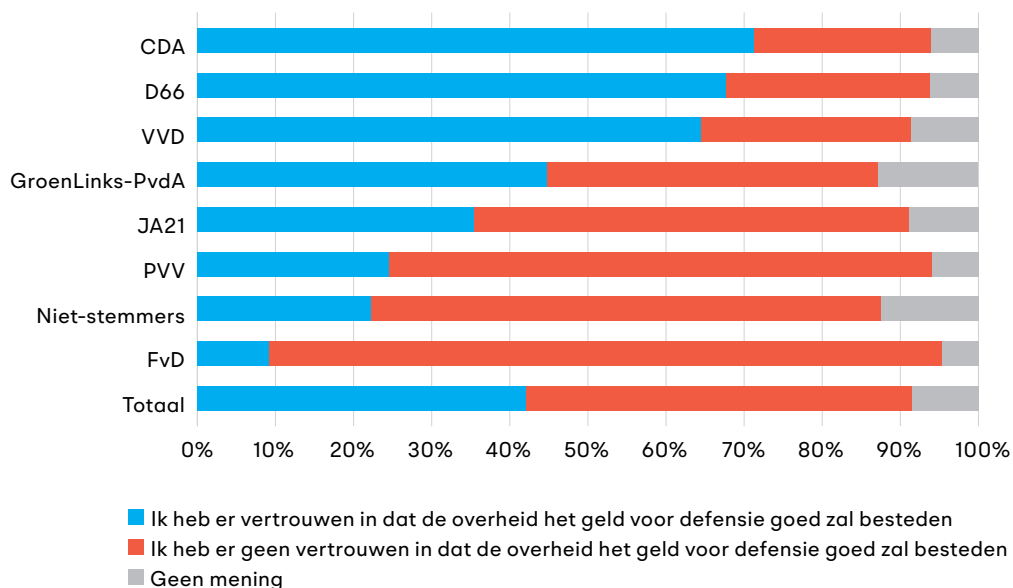
Nederlanders hechten veel waarde aan andere instrumenten dan defensie om internationale veiligheid en samenwerking te bevorderen. Een groot deel van de respondenten ziet oorlog in veel gevallen niet als de beste manier om een conflict op te lossen, en is voorstander van de inzet van handel en ontwikkelingssamenwerking om oorlog te voorkomen.

Annex

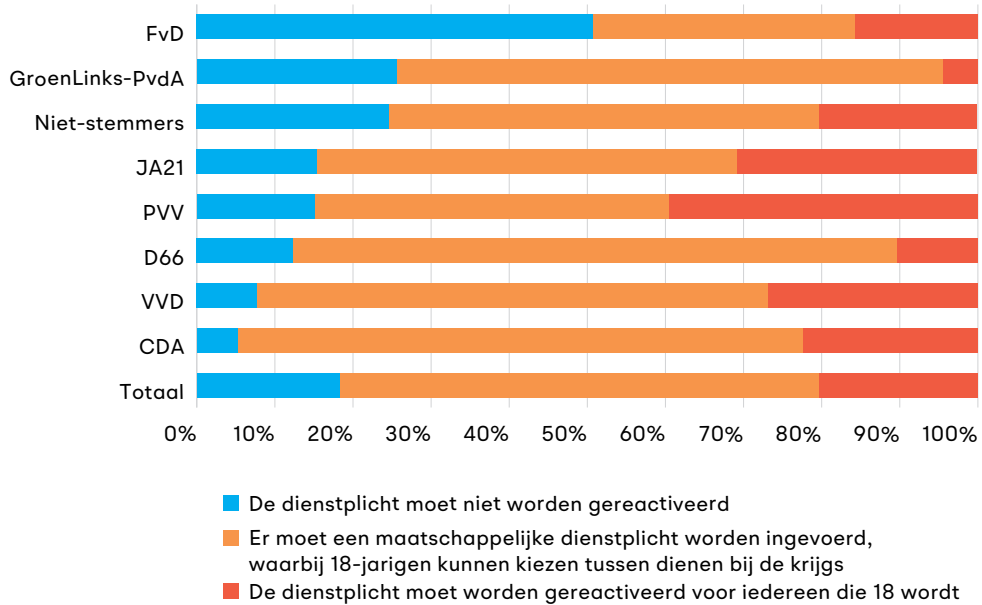
Figuur A Tijdens de NAVO-top in 2025 is afgesproken dat NAVO-landen binnen 10 jaar 3,5% van het jaarlijkse budget aan defensie en 1,5% aan bredere investeringen in bijvoorbeeld maatschappelijke weerbaarheid moeten gaan besteden. Vindt u deze 5% ... (antwoorden uitgesplitst naar stemgedrag van respondenten)

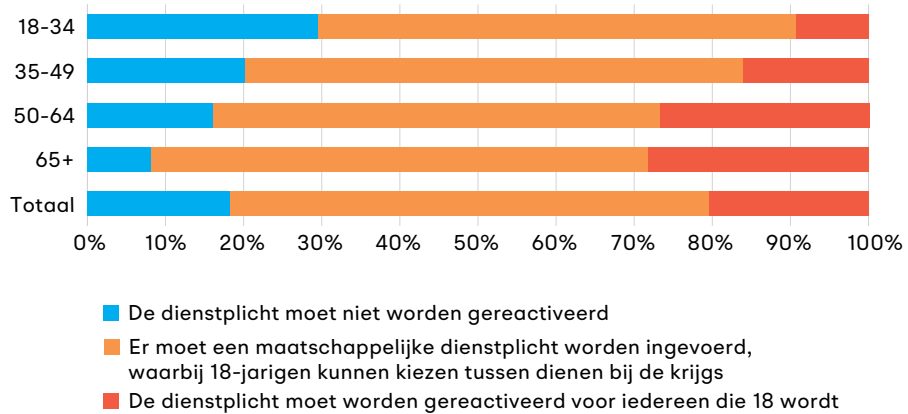
Figuur B De komende jaren gaat er meer overheidsbudget naar defensie. Welke onderstaande stelling ligt het dichtst bij uw eigen mening? (antwoorden uitgesplitst naar stemgedrag van respondenten)

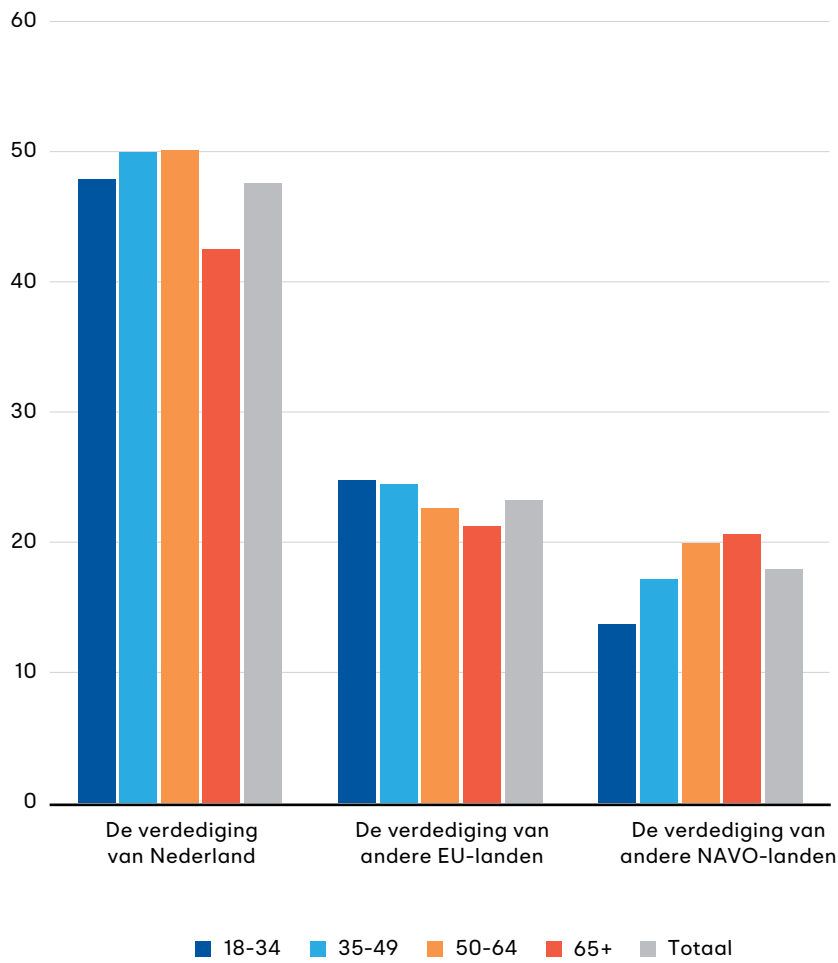
Figuur C Een manier om genoeg mensen voor de krijgsmacht te krijgen is de heractivering van de dienstplicht. Met welke van de volgende uitspraken bent u het meest eens? (antwoorden uitgesplitst naar stemgedrag van respondenten)

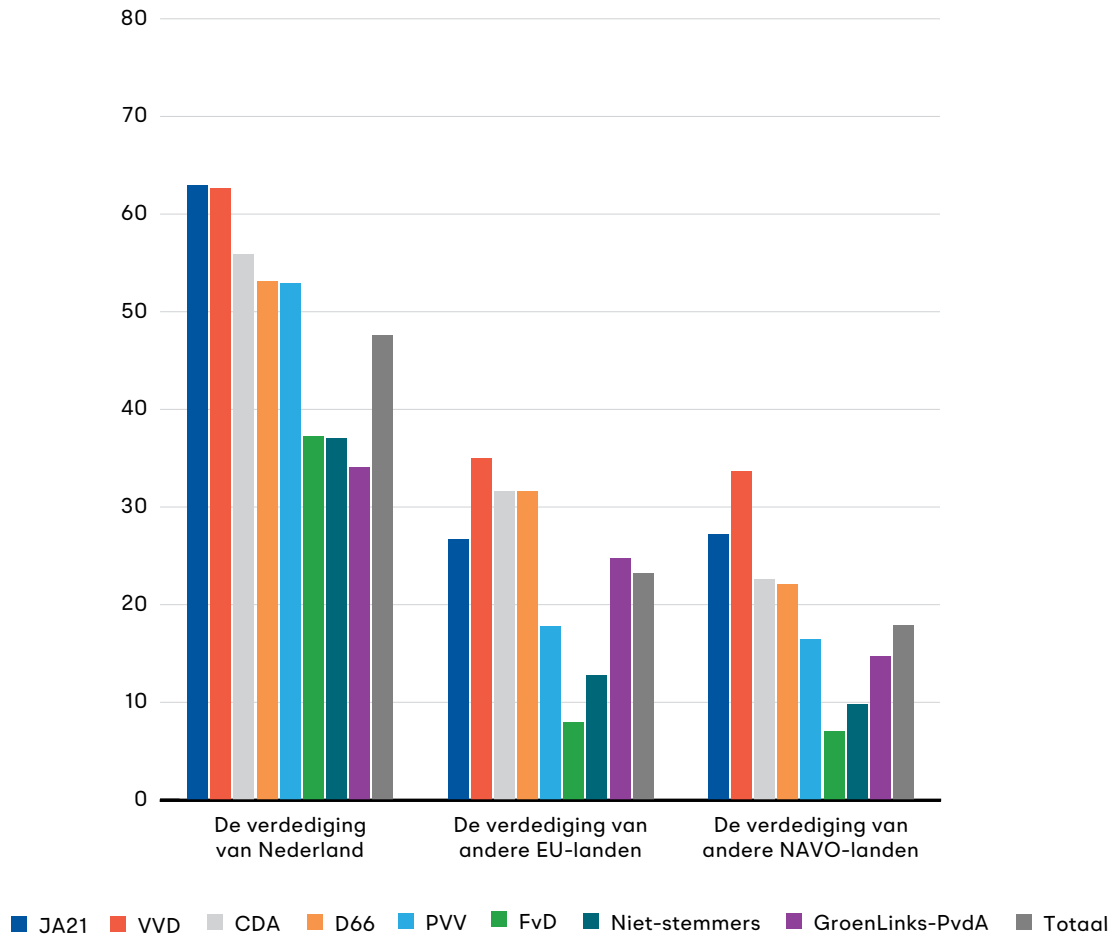
Figuur D Een manier om genoeg mensen voor de krijgsmacht te krijgen is de heractivering van de dienstplicht. Met welke van de volgende uitspraken bent u het meest eens? (antwoorden uitgesplitst naar leeftijd van respondenten)

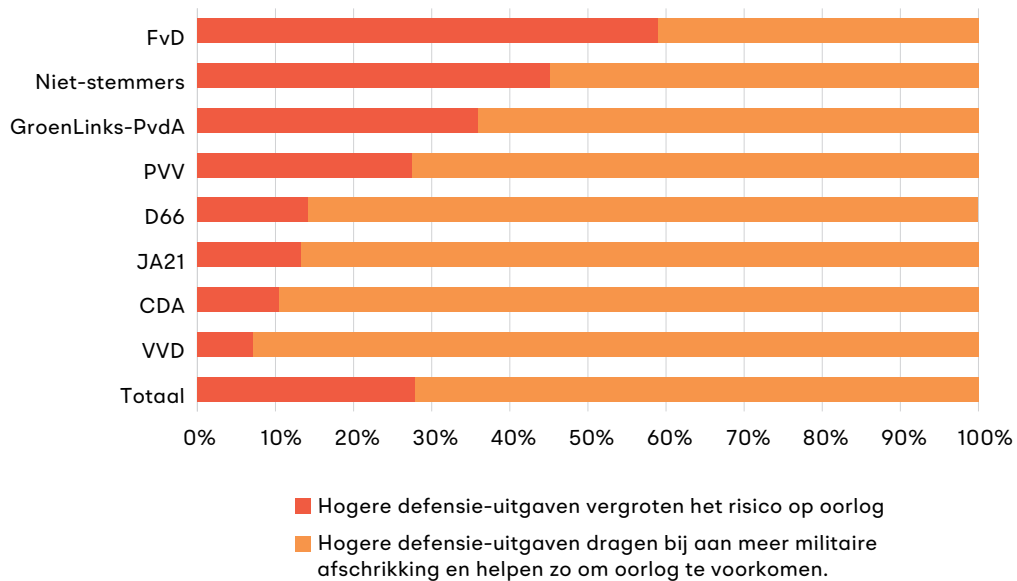
Figuur E Ik ben bereid te vechten voor ... (antwoorden uitgesplitst naar leeftijd van respondenten)

Figuur F Ik ben bereid te vechten voor ... (antwoorden uitgesplitst naar stemgedrag van respondenten)

Figuur G Welke onderstaande stelling ligt het dichtst bij uw eigen mening? (antwoorden uitgesplitst naar stemgedrag van respondenten)

Over Instituut Clingendael

Het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen 'Clingendael' is een toonaangevende denktank en academie op het gebied van internationale betrekkingen. Met onze analyses, trainingen en publieke debat willen we overheden, bedrijfsleven, ngo's en de samenleving in bredere zin inspireren en equiperen, om zo een bijdrage te leveren aan een veilige, duurzame en rechtvaardige wereld.

www.clingendael.org
info@clingendael.org
+31 70 324 53 84

 @clingendaelorg
 The Clingendael Institute
 The Clingendael Institute
 clingendael_institute
 Clingendael Institute
 Newsletter

Over de auteurs

Katrin Müller is Research Fellow in het programma Resilience binnen de Security Unit van Instituut Clingendael. Zij heeft gespecialiseerde kennis van zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden. Deze zet zij in op een breed scala aan onderwerpen, die betrekking hebben op polarisatie, buitenlandse inmenging, en risico- en veiligheidspercepties.

Teun van der Laan is data scientist en researcher bij Instituut Clingendael. Hij richt zich op surveyonderzoek in het kader van de Clingendael Buitenland Barometer en onderzoek naar ondermijning van de Nederlandse maatschappij door georganiseerde misdaad en buitenlandse inmenging in het kader van het programma Weerbaarheid.

Christopher Houtkamp leidt het Resilience-programma van Instituut Clingendael. Zijn onderzoek richt zich op maatschappelijke breuklijnen en buitenlandse inmenging. Hij is tevens programmaleider van het surveyonderzoek in het kader van de Clingendael Buitenland Barometer.

Bart van den Berg leidt het Security & Defence-programma van het Instituut Clingendael. Zijn onderzoek richt zich op internationale veiligheid en defensie, met een bijzondere nadruk op militaire operaties, capaciteiten, opkomende technologieën en cybersecurity.